

VÁN HAJNALKA¹

A vállalati környezettudatosság és a verseny összefüggései

Napjaink egyik legtöbbet használt fogalmává vált a versenyképesség, mely alapvetően meghatározza a versenyben való helytállást és sikerességet. A fokozott versenyhelyzetben a vállalatok sok esetben a környezeti tényezőket figyelmen kívül hagyják, azért, hogy minél nagyobb versenyelőnyre tegyenek szert, ami egy másik igen fontos tényezőt von maga után, a környezetvédelmet és a vele együtt járó egyre erőteljesebb környezetvédelmi szabályok bevezetését. A környezetvédelmi intézkedések bevezetésének a versenyképességre gyakorolt hatását tekintve két nézet áll egymással szemben.

Tanulmányom célja az említett két elmélet összevetése a szakirodalmi háttér alátámasztásával. A két elmélet alapvetően abban különbözik, hogy a neoklasszikus nézet szerint a környezetvédelmi intézkedések bevezetése a vállalatoknál plusz költségeket jelentenek és csökkentik a vállalati versenyképességet. Ezen a téren változást Porter újszerű nézetei hoztak, mely szerint a környezetvédelmi intézkedések bevezetése innovációra ösztönzi a vállalatokat, mely növeli a vállalatok versenyképességét. A vállalati versenyképességet meghatározó determinánsokat Porter egy piramis modellbe rendezi amely alapján elemzés alá veszem a versenyképességet meghatározó tényezők környezeti vonatkozásait. Az elemzés célja, hogy bemutassam a versenyképességet meghatározó tényezőknek vannak környezeti hatásai, melyet figyelembe kell venni az egyes versenyképességet meghatározó modellek kialakításánál. Véleményem szerint a vállalatoknak hosszú távú gondolkodásra van szüksége ahhoz, hogy a környezetvédelmi intézkedések bevezetésében a fejlődési lehetőséget felleljék, valamint egy célirányos, és határozott felülről jövő intézkedés kell a környezetvédelmi szabályozás megfelelő szinten történő végrehajtásához. Egy további elemzés tárgya lehet az, hogy a modelleknél ezen tényező milyen fontossági súllyal szerepel.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: Q 56

Kulcsfogalmak: versenyképesség, környezetvédelem, innováció, versenyképességi determinánsok

1. A versenyképesség meghatározása

A versenyképesség napjainkra már talán a gazdasági szakirodalom egyik legtöbbet használt fogalmává vált. A versenyképesség egy több szinten értelmezhető fogalom, mely magába foglalja a „versengésre való hajlamot, (...) a versenyben való pozíciószerezés és tartós helytállás képességét” (Lengyel 2003, 171.o.).

A 90-es években dolgozták ki a *versenyképesség egységes fogalmát*, amit először 1999-ben A Hatodik Periódikus Jelentésben közöltek, mely szerint (EC 1999 a, 75. o., Lengyel 2003, 278. o.):

¹ Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani Doktori Iskola

„a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a külgazdasági (globális) versenynek ki vannak téve”.

Az általános definíció azonban árnyalatbeli különbségeket tartalmaz a verseny típusa alapján:

A vállalatok akkor tekinthetők versenyképesnek, ha „termékeik, szolgáltatásaik értékesíthetők a nemzetközi piacokon, magas jövedelmet érnek el úgy, hogy nem csökken foglalkoztatottjaik száma, azaz új technológia alkalmazásakor, a termelékenység növelésekor sem kell elbocsátaniuk foglalkoztatottjaikat” (Lengyel 2003, 279. o.). A területi egységek akkor tekinthetők versenyképesnek, „ha gazdaságuk nyitott és a az egy lakosra jutó jövedelmük tartósan magas és növekvő, valamint magas szintű és nem csökkenő a foglalkoztatottsági ráta, azaz ebből a jövedelemből a lakosság széles rétegei is várhatóan részesülnek” (Lengyel 2003, 279. o.).

A tanulmány további részében alapvetően a vállalati versenyképességre koncentrálok és az ezzel kapcsolatos kérdéseket járom körül.

A környezetvédelem fogalmát alapvetően a World Business Council for Sustainable Development (WBCSD 1996) által elfogadott öko-hatékonyság fogalmára szűkítem, mely szerint: az öko-hatékonyságot akkor lehet elérni, ha a versenyképes termékek és szolgáltatások az emberi szükségleteket kielégítik és növelik az életminőséget, miközben csökkentik az környezeti terhelés és az erőforrások fajlagos felhasználását a teljes életcikluson keresztül. Vagyis az érték maximalizálását jelenti a környezeti hatás minimalizálásán keresztül.

2. A versenyképesség és a környezetvédelem kapcsolatának hagyományos (statikus) felfogása

A neoklasszikus közgazdaságtanban a környezetszennyezés egy negatív külső hatásként jelenik meg, vagyis a társadalmi és az egyéni költséggörbék nem esnek egybe, ezért a társadalmi jólét elmarad az optimális szinttől (Boda-Pataki 1995). Vagyis ezek szerint a környezetszennyezés egy negatív externália, amit internalizálással lehet kezelni.

A neoklasszikusok modellje a következőket feltételezi: tökéletes verseny, profit maximalizáló szennyező vállalatok, és a versenyzők kibocsátása adott a kutatás-fejlesztési költségek mellett. A modell feltevései alapján a környezeti standardok bevezetése növeli a vállalatok költségeit, és szűkíti a rendelkezésre álló erőforrásokat, vagyis rontja a nemzetközi

versenyképességet (Boda-Pataki 1995, Lengyel-Mozsár 2002). A vállalatok hagyományosan akkor versenyképesek, ha alacsony az inputok ára (tőke, munka energia, nyersanyag). A jelen elgondolás szerint a komparatív előnyök hordozzák a versenyelőnyöket, mivel a technológia váltás lassú. A hagyományos nézet szerint a környezeti szabályozásnak csak társadalmi haszna van, ami a vállalatoknál plusz költségként jelenik meg (Boda-Pataki 1995).

A környezeti szabályozás szükségszerűen emeli a vállalati határkötségeket, ami a vállalatot rosszabb helyzetbe hozza, az előző időszakhoz képest. A vállalatoknál nincs meg az ösztönzés arra, hogy a környezetbarát technológiát bevezessék a rendszerbe, mivel vállalati költségeket növeli a környezetvédelmi szabályozás. Nem értenek azzal egyet, hogy a vállalatok nem a termelési lehetőségek határán vannak, ami implicit dolog Porternél (Altman 2001).

2.1. A kapcsolat dinamikus felfogása

Az uralkodó szemléletbe Porter hozta be az áttörő változást, mivel az általa képviselt nézet szerint a vállalatok egy dinamikus rendszerben működnek, ahol az innovációs folyamatok nyújtják a megoldást, mivel csökkentik a termékek költségét, és növelik a minőséget. Tehát nem helyes a környezeti szabályozást statikus folyamatként tekinteni, melyben a technológiai, keresleti igények nem változnak (Porter-Linde 1999).

Manapság a globalizáció folyamata tudatosította, hogy a komparatív előnyök regionális szinten már elavultak, a vállalatok bárhol hozzá tudnak jutni az olcsó inputokhoz, és a gyorsan változó technológia kiegyenlítheti a költséges inputokból eredő hátrányokat. Az teszi manapság a vállalatokat versenyképesé, hogy hatékonyan használják fel a forrásaikat. Az erőforrások hatékony felhasználását azzal tudják növelni, hogy növelik a termelési hatékonyságot, és a fogyasztók számára értékesebb termékeket állítanak elő. A gyorsan változó technológia pedig megköveteli a gyors innovációs képességet. Ez az új nézet magába foglalja egyszerre a környezetvédelmet és a versenyképességet is. A környezeti irányelvekkel és innovációval való szembenállás környezeti károkat okoz, valamint csökkenti a globális versenyben való helytállást, a versenyképességet. A környezetvédelmi kihívásokra egy versenyző vállalkozás innovációval válaszol, míg a nem versenyző vállalkozás megkísérel harcolni az új szabályok ellen.

Porter által felállított modell a következő feltételezéssel él: a vállalatok döntéseik során nem minden esetben a neoklasszikus közgazdaságtan által hirdetett optimális döntést

hozzák az inputkombináció kiválasztásánál, a technológiai váltásnál valamint, ha külső környezeti szabályozásra megoldást keresnek (Altman 2001).

Porter a szennyezést, mint a környezetbe jutott hulladékot, elpazarolt energiát veszi figyelembe. Mindez a hatékonyságtalanság, illetve a források nem megfelelő felhasználásának tekinthető. Több olyan rejtett költség is van, ami a termék életgörbének bármely szintjén előfordul (pl. csomagolás, raktározás költsége), melynek költségét teljes egészében a vásárlók viselik. A hagyományos környezet javító intézkedések figyelmen kívül hagyják a forrás-felhasználás hatékonyságtalanságának költségét (pl. az elpazarolt források, a csökkenő termék minőség a vevők szemében), a szennyezés ellenőrzésére fókuszálnak, a szennyezés jobb azonosítására, az elhelyezésére. Manapság a vállalatok és a szabályzó szervek inkább a szennyezés megelőzésére kell, hogy koncentráljanak (pl. erőforrás csökkentés, helyettesítő források használata). Mindez magával hozza az erőforrások hatékony felhasználását, ami kiküszöböli a szennyezést, a költségeket csökkenti, valamint a termékek értékét növeli. A hatékony erőforrás-felhasználás szintjén a környezetvédelem és a versenyképesség egy szintre kerül. Azok a vállalatok, melyek a szennyezést megelőző innovatív technológiák kifejlesztésére áldoznak, azok hosszabb távon költségmegtakarítást tudnak elérni, valamint a termelékenységük növekszik, és a fejlett technológiát eladhatják más cégeknek, országoknak is. Az erőforrások hatékony felhasználása segítségével a környezetvédelem és a versenyképesség közös szintre került (Porter-Linde 1995).

A környezetvédelmi szabályozásra adott válaszban az innovációnak két kategóriáját lehet megkülönböztetni (Porter-Linde 1995):

- azon új technológiák bevezetése, melyek minimalizálják a szennyezés költségeit pl. újra feldolgozás, másodlagos felhasználási formák felkutatása, ellenőrzése,
- azon innováció, mely a szennyezés gyökereit célozza meg az erőforrás hatékonyság javítása által pl. az inputok hatékonyabb felhasználása, jobb minőségű termékek.

Porter az általa felállított modellben kiemeli az állam szabályzó szerepét, mely a környezeti standardok bevezetésével innovációra ösztönzi a vállalatokat. A helyesen kidolgozott környezeti szabályozás több célt is szolgálhat Porter szeint (Porter-Linde 1995):

- a szabályozás jelzi a vállalatoknak a források kihasználatlanságát, valamint a potenciális technológiai javításokat, mivel a vállalatok nem tudják megmérni a saját szennyezésüket, a források nem hatékony felhasználását stb.
- összegyűjti az információkat, nagyobb hasznot ér el azzal, hogy emeli a cégek együttműködési tudatosságát,

- a szabályozás csökkenti a bizonytalanságot, amit a beruházások pozitívan értékelnek,
- a szabályozás innovációt és fejlődést serkent,
- a szabályozás biztosítja a technológiai váltás időszaka alatt, hogy egy cég sem tud nyerő pozícióba kerülni azzal, hogy elkerüli a környezeti beruházásokat,

A fent bemutatott nézet egy mondatban a következőképpen fogalmazható meg: a környezetvédelmi szabályozás a vállalatokat arra ösztönzi, hogy új környezetbarát termékeket állítsanak elő, ami a nemzetközi versenyt javítja, és serkenti a gazdaság versenyképességét (Altman 2001), melyet a szakirodalom Porter-hipotézisnek nevez.

A következő alfejezetben alapvető célunk a két szemlélet összevetése, a hasonlóságok és a különbségek feltárása a szakirodalomban közöltek alapján.

2.2. A két elmélet összevetése

Porter és követői azzal vádolják a neoklasszikusokat, hogy figyelmen kívül hagyják az innovációt. A neoklasszikusok szerint ez nem így van, mert a környezeti közgazdászok már régen bevezették az ösztönző politikán alapuló intézkedéseket (pl. kibocsátási engedélyek, melyekkel lehet kereskedni) (Palmer –et al. 1995).

Porter válasza az, hogy a környezetvédelmet tekintsük egy versenyképes keresletnek, amivel megalapozzuk azt, hogy a szabályozás a megelőzésre irányuljon sokkal inkább, mint a szennyezés eltüntetésére, vagy a csökkentésére. A szabályozásnak nem szabad korlátoznia az innovációt, költségérzékenynek kell lennie, és piaci ösztönzőket kell tartalmaznia. Porter véleménye szerint az erős környezeti politika ösztönzi a versenyképességet (1. táblázat).

Porter szerint a gazdaság szereplői figyelmen kívül hagyják a profitképes megoldásokat, de a kormányzás javítani tudja ezt a piaci problémát, viszonylag alacsony költségek mellett, és az egyéni hasznot pedig növeli, vagyis a szennyezés csökkentése egy „ingyen ebédnek” tekinthető (Altman 2001).

A szabályzóhatóság abban a pozícióban van, hogy a piaci problémát megoldja, vagyis megindítja az innovációt, amin keresztül a cégek felfedezik a kihagyott lehetőségeket. Ez a szabályozás egy új szerepét sugallja, amely szerint a felvilágosult szabályozó szerv gondoskodik a szükséges ösztönzőről, ami költség megtakarító, illetve minőség javító innovációra serkenti a cégeket, amit a verseny elhibázott megtenni. A szabályzó, ahogy Porter és a többiek állítják, segíti a cégeket a szervezeti tehetetlenségen túljutni, és kreatív gondolkodásra ösztönzi őket, amivel növekszik a profitjuk (Altman 2001) (1. táblázat).

1. táblázat

A neoklasszikus és a porteri szemlélet összevetése

Megnevezés	Neoklasszikus nézet	Porter szemlélete
Környezetszennyezés felfogása	Egy negatív externália, ami rontja a versenyképességet	Elpazarolt energia
Előnyök forrása	Komparatív előnyök	Komparatív előnyök regionális szinten elavultak
Modell feltételek	Tökéletes verseny, profit maximalizáló vállalatok, adott K+F költség	Nem mindig optimális döntéshozatal
Innováció	Nincs ösztönzés a vállalaton belül az innovációra	Dinamikus rendszerszemlélet, innováció jelentősége
Környezetvédelem és versenyképesség fogalmának viszonya	Nem összeilleszthető fogalom	Egymás erősítő folyamat
Információ ellátottság	Tökéletes informáltság	Nincs tökéletes informáltság, szabályozó hatóság új szerepe, „tökéletlen” informáltság
Forrás-felhasználás hatékonyságának költsége	Nincsenek költségei	Ezen költségét figyelembe veszi
Környezetpolitika	Szennyezés csökkentése	Szennyezés megelőzése

Forrás: Porter-Linde (1995,1999), Palmer et al. (1995) alapján saját szerkesztés

2.3. A két nézet hasonlóságai

A két nézet abban megegyezik, hogy a környezeti szabályozás pótlólagos költséget vet ki a vállalatokra és a gazdaságra egyaránt (mivel ezen költségeket a végső felhasználók fizetik meg). Ez a költség tartalmazza azon direkt kiadásokat, amellyel alkalmazkodnak a környezeti irányelvekhez (pl. magasabb input árak, mivel a környezeti szabályozás miatt növekednek a tényező árak) illetve tartalmazzák a felszerelések árát, a működési kiadásokat, a kutatás-fejlesztési kiadásokat, és a különböző környezetvédelmi díjakat (Altman 2001).

Azon alternatív költségek is ide tartoznak, melyek az egyik környezetvédelmi technológiáról való lemondást jelenti a másik választása esetén. Ezen költségek részét képezik a kormányzat azon kiadásai is, melyek a szabályok betartásának ellenőrzését foglalják magukba. A fő oka annak, hogy a környezeti szabályozásnak nincs negatív hatása a gazdaságra Porter szerint az, hogy ezen költségek jelentéktelenek a teljes költséghez viszonyítva. Azonban a hagyományos nézet szerint e költségek nem hanyagolhatók el (Palmer –et al. 1995).

A neoklasszikusok egyetértenek abban Porter és követőivel, hogy a törvények és az ellenőrzés helyett sokkal nagyobb hatása és jelentősége van a bizalomnak és az ezen alapuló ösztönző szabályozásoknak. Illetve abban is egyetértenek, hogy a korábban megbecsült költségek, melyek a szabályozás miatt lépnek fel, elkezdnek csökkenni a szennyezés megelőzés és ellenőrzés váratlanul bekövetkező technológiai fejlődése miatt. Valamint hogy a szabályozás néhány esetben költség-megtakarító, vagy minőség javító innovációkhoz vezet, de nem hiszik, hogy a vállalatok mindig a hatékonysági határukon működnek (Palmer –et al. 1995).

2.4. Az Európai Unió álláspontja a versenyképesség és a környezetvédelem kapcsolatát tekintve

Az Európai Bizottságban a környezetért felelős miniszter (Stavros Dimas) kifejtette álláspontját a versenyképesség és környezetvédelem kapcsolatát érintően, melyből kiderül, hogy alapvetően a porteri nézettel ért egyet. Szerinte a környezetvédelem és a gazdaságpolitikai irányelvek között a következő kapcsolatot lehet felfedezni:

Az *egyik út*, ami összeköti a környezetvédelmi politikát a növekedéssel az innováció támogatása, és a hatékony termelés (Stavros 2005). A környezetvédelmi szabályok emelik a versenyképességet két ok miatt (Stavros 2005):

- a környezetvédelmi előírások innovációra serkenteken, ami a költségeket csökkenti,
- a szennyezés csökkentése hatékonysággal és jobb erőforrás-gazdálkodással párosul.

A *másik út*, ami összeköti a környezetet a munkával és a növekedéssel, az egyre erősödő környezeti technológia szektora. Ez mögött a környezeti szabályozás húzódik meg, mivel egyre inkább növekszik az igény a jobb környezeti teljesítményre (Stavros 2005).

A környezetvédelmi standardok bevezetésével szembeni ellenállás okai lehetnek (Stavros 2005):

- a gazdasági haszon hosszú távon mutatkozik meg, és nem rövid távon,

- a költségek az adott iparágra, vagy régióra koncentrálnak,
- a rövid távú szemlélet dominál és nem a hosszú távú,
- az összes érintett felet meg kell vizsgálni egy-egy véleményalkotásnál,
- az embereknek maguknak kell környezettudatosnak lenni, ezt nem lehet törvényekkel szabályozni.

A környezetvédelem jelentősége az Európai Unióban is egyre fontosabbá válik, és egyre több helyen hangsúlyozzák a környezetvédelem és a versenyképesség egymást erősítő folyamatát. A 2006/702 Tanácsi határozat a „(...) környezetvédelemnek a növekedésben, a versenyképességben és a foglalkoztatásban betöltött szerepét” hangsúlyozza, valamint rögzíti, hogy a „környezetvédelmet (...) figyelembe kell venni a programok és a projektek előkészítése során”, illetve a „tagállamoknak és a régióknak (...) serkenteniük kell a gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi dimenziók közötti összhangot” (EC 2006, 14. o.).

Itt tartom szükségszerűnek megemlíteni, hogy a környezetvédelem és a versenyképesség kapcsolata regionális szinten is értelmezhető fogalom, hiszen pl. az Európai Területfejlesztési Perspektíva hármas célkitűzéséből ezen két tényező kiemelten érinti a természeti erőforrások és kulturális örökség megőrzését, valamint az európai terület kiegyensúlyozottabb versenyképességét, mint a legfőbb célkitűzéseket a méltányosság mellett (EC 1999 b). Jelen tanulmánynak azonban nem célja a regionális versenyképesség és a környezetvédelem kapcsolatának elemzése.

A következő fejezetben a vállalati versenyelőnyök forrásait kívánom bemutatni a szakirodalom alapján, Porter nézeteit követve, mellyel az a célom, hogy bemutassam a modell tényezőinek környezettel való kapcsolatát (3. ábra).

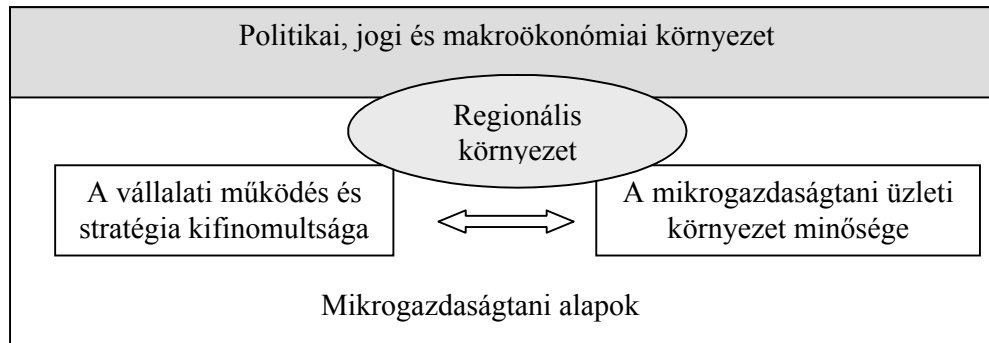
3. A Porter rombusz és a környezeti hatások

Porter elméletében nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a versenyképesség alapvető meghatározója a hazai gazdasági környezet, illetve hogy nincs értelme az egész iparág versenyképességét hangsúlyozni, mivel a legfejlettebbek is csak néhány iparágban hordoznak versenyelőnyöket.

Porter szerint a vállalati versenyelőnyök forrásai a következőképpen alakulnak:

2. ábra

A vállalati versenyelőnyök forrásai

Forrás: Lengyel - Rechnitzer (2004)

A vállalati versenyelőnyök forrásai két nagy csoportba sorolhatók, az egyik a makroökonómiai háttér, a másik nagy csoport a mikroökonómiai. A *makroökonómiai tényezők* (pl. gazdaságpolitika, adótörvények stb.) országonként különbözőek, de jelentős mértékben meghatározzák a vállalatok működési lehetőségét (Lengyel 2000). A környezeti tényezőknek a makroökonómiai háttér esetében nagyon nagy szerepük van. Porter szerint a környezetvédelmi irányelvek megalkotásánál, a betartásánál, ellenőrzésénél az államnak és a hatóságoknak nagyon nagy szerepük van, mivel alapvetően meghatározzák egy-egy ország környezetvédelmi beállítottságát. A *mikroökonómiai környezet* két nagyobb részre osztható, a vállalaton belüli tényezőkre (pl. vállalati kultúra, menedzsment), a vállalati stratégiára, és a vállalaton kívüli tényezőre (röbusz-modell), az üzleti környezetre (Lengyel-Rechnitzer 2004). A *vállalaton belüli tényezők* nagy mértékben meghatározzák a környezetvédelmi irányultságát egy-egy cégnek, mivel alapvetően a vállalat menedzsment és tulajdonosi rendszere határozza meg a cégek környezetvédelmi beállítottságát. Nekik kell meglátni a fejlődési lehetőséget a környezeti irányelvek betartásában, és ők képesek mindezt beépíteni a vállalati stratégiába, a szervezet egész rendszerébe. A *regionális környezet* jelentősége mind a két nagy csoportra hatással van (Lengyel-Rechnitzer 2004). A regionális környezet kiemelkedő a környezeti szempontok figyelembevételénél, kiemelt jelentősége van, hogy pl. a helyi környezetben mennyire környezettudatosak az ott működő vállalatok, mennyire környezettudatosak a vevők, mennyire ösztönzik a környezetvédelmi szempontok betartását helyi szinten, valamint a megjelenő erőforrások is döntő jelentőséggel bírnak.

A következőkben a mikrogazdasági üzleti környezet elemzését részletezem ki, melyet 4 determináns határoz meg (Lengyel 2000):

- tényező (input) feltételek,

- kereseti feltételek,
- vállalati versengés és stratégiai összefüggései,
- támogató (kiszolgáló) és kapcsolódó iparágak.

A determinánsok környezeti jelentősége nem elhanyagolható, melyet a következőkben mutatok be.

A *tényező feltételek* azon erőforrásokat tartalmazzák, melyek a vállalati működéshez szükségesek, mind az általános és mind az iparág specifikus tényezőket. A versenyelőnyt nem a bőségesen rendelkezésre álló olcsó erőforrások képviselik, mivel azok csak rövid távon jelent előnyt, illetve a természeti erőforrások bárhol fellelhető (Lengyel-Rechnitzer 2004). A környezetvédelmi szempont ezen feltételek között úgy jelenik meg, mint a erőforrásokkal való hatékony gazdálkodás, különösen a korlátozottan rendelkezésre állókkal. A nem megfelelő minőségű, vagy az erőforrás hiány innovációra ösztönzi a vállalatokat. Az innováció segítségével nemcsak megtakarításokat tudnak eszközölni, hanem új tényezőket is tudnak előállítani. A tényező ellátottság magába foglalja a megfelelő minőségű infrastruktúra meglétét is, és környezeti szempontból ide tartoznak az alkalmazott környezetkímélő technológiák is, amelyek kialakításában a környezeti politika szabályozásának nagy szerepe van (3. ábra).

A *keresleti feltételek* azon tényezőket foglalják magukba, melyek a kereslet mennyiségi és minőségi mutatóit gyűjti össze, vagyis a kifinomult és az igényeket előre jelezni képes hazai kereslet megléte a döntő fontosságú (Lengyel-Rechnitzer 2004, Boda-Pataki 1995). Ezen újonnan előbukkanó igények a vállalatokat innovációra, fejlesztésekre ösztönzi, mely nagymértékű versenyelőnyöket hordoz mind hazai, mind nemzetközi szinten. A környezettel való kapcsolat itt abban ragadható meg, hogy a vállalatnak mérlegelnie kell az előbukkanó fogyasztói rést annak érdekében, ha az egyre nagyobb piacot jelent, akkor is ki tudja elégíteni a környezet lerombolása nélkül. A környezet ügye megjelenik abban is, hogy egyre több környezetvédelmet szem előtt tartó vásárló jelenik meg, egyre többen válnak környezettudatossá, és ez magával hozza, hogy a vállalatoknak szükséges a környezetvédelmi intézkedéseket bevezetni saját rendszerükbe is, mely nemcsak a hazai környezetben hordozza a versenyelőnyöket, hanem nemzetközi szinten is (3. ábra).

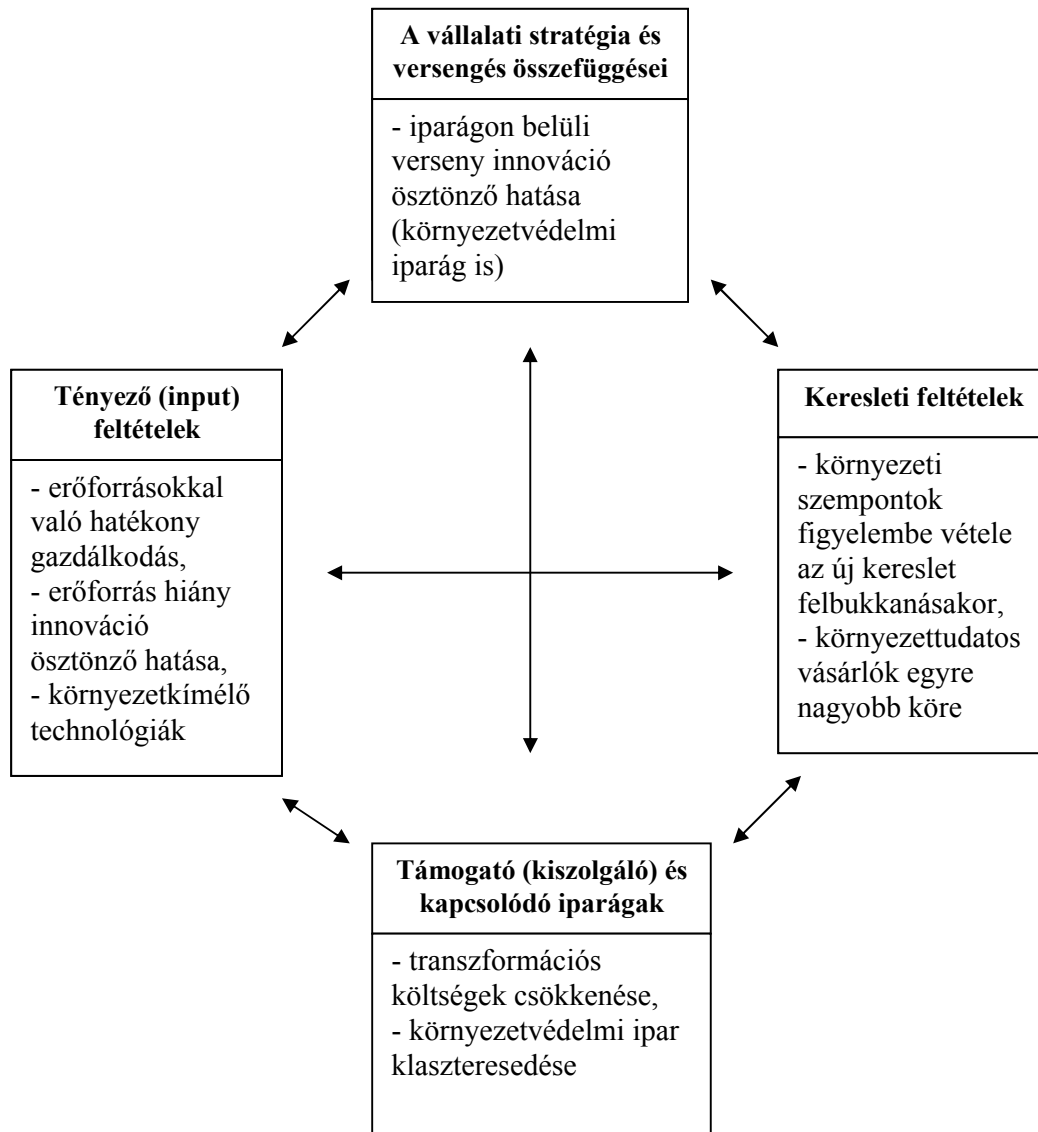
Támogató (kiszolgáló) iparágak biztosítják a szinergikus hatások meglétét, mivel az inputokat szállító valamint a kapcsolódó iparágak helyi jelenléte versenyelőnyöket hordoz magában, és mindez egy iparági klasztert képezhet (Lengyel-Rechnitzer 2004). Környezeti szempontok itt mérvadóak, hiszen csökken a szállítás által okozott környezeti terhelés az inputok beszállítóinál, de pl. a melléktermékek elszállítása, hasznosítása is költségelőnyöket

jelent, ami a környezet terhelését csökkenti. A másik igazán kiemelt tényező az, hogy a környezetvédelmi iparon belül is megjelennek a támogató és kapcsolódó iparágak, ami lehetővé teszi ezen iparágon belül is a klaszterek kialakulását, és megfelelő kutatás-fejlesztési potenciállal és innovációs képességgel nagyfokú versenyelőnyt szereznek a szigorú előírásokat betartó vállalatok (3. ábra).

Vállalati stratégia és a versengés összefüggései azt a pozitív tényezőt hordozza magában, hogy a verseny, a versenyelőnyök egyik forrásának tekinthető. Az erős verseny a piacon arra ösztönzi a vállalatokat, hogy egyre jobb technológiával egyre jobb minőséget állítsanak elő, és hogy riválisaikon felül teljesítsenek (Lengyel-Rechnitzer 2004, Boda-Pataki 1995). A környezetvédelmi iparágon belül kialakuló versenyt el kell különíteni a többi iparágba tartozó vállalattól (Németh 2005). A környezetvédelmi ipari vállalatok célja a technológiák, gépek, berendezések kifejlesztése, és ennek a továbbadás, versenyelőnyt hordoz számukra a jobb minőség, a hatékonyság. A többi iparág vállalata a környezetvédelmi tevékenységükön keresztül is versenyeznek egymással – minél nagyobb a fogyasztók környezettudatossága, annál nagyobb a verseny - annak érdekében, hogy minél nagyobb keresletet tudjanak kielégíteni. Ezen tényező serkenti legjobban az innovációt, ami a környezeti terhelés csökkentését hozza magával (3. ábra).

3. ábra

Rombuszmodell környezeti összefüggései

Forrás: Lengyel - Rechnitzer (2004), Boda - Pataki (1995) alapján saját szerkesztés

A versenyelőnyöket nem az egymástól független tényezők határozzák meg, hanem a rombusz egésze, és a köztük lévő kölcsönhatások. Ezeket összevetve azt lehet mondani, hogy Porter szerint a környezetvédelmi intézkedések nemhogy rontják a versenyképességet, hanem hosszú távon emeli azt, a következő tényezőkön keresztül (Boda Pataki 1995):

- költségmegtakarítás a pazarló erőforrás-felhasználás megszüntetése miatt,
- növekvő hatékonyság az inputok kihasználtsága tekintetében,

- mindez innovációra ösztönöz,
- környezetvédelmi technológiák erőteljes terjedése,
- növekvő kereslet a környezetbarát termékek iránt, ami új és bővülő piacot jelent.

4. Összegzés

Az előzőekben bemutatásra került a versenyképesség és környezetvédelem kapcsolatát tárgyaló két nézet, valamint a versenyképességet meghatározó porteri tényezőfeltételek környezeti hatása. Véleményem szerint a Porter gondolata sokkal inkább a globalizálódott világ felé terelik el az elméleti síkot, mint a neoklasszikus felfogás, mi sem bizonyítja jobban, mint a következő adatok: a World Economic Forum 2006-2007 évi Versenyképességi jelentésében (WEF 2007) Svájc, Finnország és Svédország voltak a vezető országok. Ezen országok az Európai Unió Európai innovációs Tábláján (European Innovation Scoreboard) az első országok között szerepeltek (Hollanders-Arundel 2006). Mindezek mellett ezen országok szigorú környezetvédelmi előírásokkal rendelkeznek. Véleményem szerint Porter elgondolás igazolja a globális versenyben jelenleg fennálló helyzetet, és valóban a környezetvédelmi előírások betartása versenyelőnyt hoz a vállalatoknak hosszú távon. Megfontolandó dolog azonban az is, hogy a kevésbé fejlett területek nagy beruházásokat igényelnek a környezetvédelmi intézkedések véghezviteléhez, és hosszabb távon érződik csak a hatásuk, de Porter hangsúlyozza, hogy a különböző fejlettségű területeken különböző eszközökkel lehet fejleszteni, és így van ez a környezetvédelemmel is. A másik igen kiemelt tényező a környezetvédelem ügyét tekintve a vállalatok magatartása, melyet nagy mértékben meghatároz a környezeti politikához való viszonyulást. A passzív vállalatok magatartása (a környezeti standardok betartása költségnövelő) nem állítható a versenyképesség szolgálatába, ami egy vállaltbarát, ösztönző politikával javítható. A jövőben minden irányító hatóságnak partnerként kell kezelnie a vállalatokat, a környezetvédelmet mint legfőbb ösztönzőt kell alkalmazniuk annak érdekében, hogy a menedzserek és a tulajdonosok versenyelőnyt lássanak a környezeti kihívásokban.

Irodalomjegyzék

Altman M. (2001): When green isn't mean: economic theory and the heuristics of the impact of environmental regulations on competitiveness and opportunity cost, *Ecological Economics*, 36, 31-44. o.

- Boda Zs.-Pataki Gy. (1995): A nemzetközi versenyképesség és környezetügy, *Közgazdasági Szemle*, XLII évf. 1. sz. 64-94. o.
- Chikán A. - Czakó E. (2002): Kis nemzetgazdaságok versenyképessége a globális gazdaságban – a magyar példa. In Chikán A. – Czakó E. – Zoltayné Paprika Z. (szerk.): *Vállalati versenyképesség a globalizálódó magyar gazdaságban*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- EC (1999 a): *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union*. European Commission, Luxembourg
- EC (1999 b): *European Spatial Development Perspective Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*, European Commission, Brussels
- EC (2006): *A Tanács határozata (2006 október 6.) a kohézióra vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatásról (2006/702/EK)*, Official Journal L 291/11 , Luxembourg
- Hollanders H. – Arundel A. (2006): *2006 “Global Innovation Scoreboard” (GIS) Report*, http://trendchart.cordis.lu/scoreboards/scoreboard2006/pdf/eis_2006_global_innovation_report.pdf (letöltve 2007.01.02)
- Lengyel I. - Rechnitzer J. (2004): *Regionális gazdaságtan*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Lengyel I. (2003): *Verseny és területi fejlődés: a térségek versenyképessége Magyarországon* JATEPress, Szeged
- Lengyel I. (2000): Porter-rombusz: a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje. *Tér és Társadalom*, 4. sz. 39-86. o.
- Lengyel I. – Mozsár F. (2002): A külső gazdasági hatások (externáliák) térbelisége, *Tér és Társadalom*, 2. sz. 1-20. o.
- Németh P. (2005): A versenyképesség és a környezetvédelem kapcsolata, *Vezetéstudomány* 36. évf., 9. sz. o. 47-57.
- Palmer K. - Wallace E. O. - Portney P. P. (1995): Tightening Environmental Standards: The Benefit-Cost or the No-Cost Paradigm? *Journal of Economic Perspectives*, 4, 119-132. o.
- Pataki Gy. – Bala Gy. – Kohlheb N: (2003): *Versenyképesség és környezetvédelem* PM Kutatási Füzetek 5. szám, A „Gazdasági versenyképesség: helyzetkép és az állam beavatkozási lehetőségei” című kutatási résztanulmánya Budapest [http://www2.pm.gov.hu/web/home.nsf/\(PortalArticles\)/0C2CF0F89D634CF2C1256E24003E7111/\\$File/5.fuz_040107.pdf?OpenElement](http://www2.pm.gov.hu/web/home.nsf/(PortalArticles)/0C2CF0F89D634CF2C1256E24003E7111/$File/5.fuz_040107.pdf?OpenElement) (letöltve 2006.12.22.)

- Porter M. E. - Claas van der Linde (1995): Toward a New Conception of the Environment-Competitiveness Relationship, *Journal of Economic Perspectives* , 4, 97-118. o.
- Porter M. E. - Claas van der Linde (1999): Green and competitive: endign the stalemate, *Journal of Business Administration*, p. 215
- Stavros D. (2005): *Sustainable Development and Competitiveness*, EPC Meeting, Brüssel
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/05/578&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (letöltve:2006.12.21.)
- WEF (2007): *Global Competitiveness Report 2006-2007*, World Economic Forum,
<http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm> (letöltve: 2007.01.02.)